INTELLIGENCE INFO

ISSN 2821 - 8159, ISSN – L 2821 – 8159, Volumul 1, Numărul 1, Septembrie 2022

Retrospectivă istorică privind începuturile activităţii de informaţii pe teritoriul românesc

Tiberiu Tănase

Pentru a cita acest articol: Tănase, Tiberiu (2022), Retrospectivă istorică privind începuturile activităţii de informaţii pe teritoriul românesc, *Intelligence Info*, **1**:1, 42-49, https://www.intelligenceinfo.org/retrospectiva-istorica-privind-inceputurile-activitatii-de-informatii-pe-teritoriul-romanesc/

Publicat online: 10.08.2022

ABONARE

© 2022 Tiberiu Tănase. Responsabilitatea conținutului, interpretărilor și opiniilor exprimate revine exclusiv autorilor.

Retrospectivă istorică privind începuturile activităţii de informaţii pe teritoriul românesc

Tiberiu Tănase

Rezumat

Din punct de vedere politic, Ţările Române îşi stabilizează situaţia internă. În plan extern, reuşesc să-şi îmbunătăţească relaţiile cu alte state şi în primul rând, cu cele vecine. În plan intern, domnitorii întreprind măsuri organizatorice inspirate şi utile. De reţinut în acest sens, preocupările Constante ale lui Şerban Constantin, Constantin Cantemir şu Constantin Brâncoveanu în privinţa îmbunătăţirii funcţionalităţii şi a modernizării serviciilor secrete.

Cuvinte cheie: activitatea de informații, Țările Române

INTELLIGENCE INFO, Volumul 1, Numărul 1, Septembrie 2022, pp. 42-49
ISSN 2821 - 8159, ISSN – L 2821 - 8159
URL: https://www.intelligenceinfo.org/retrospectiva-istorica-privind-inceputurile-activitatii-de-informatii-pe-teritoriul-romanesc/
© 2022 Tiberiu Tănase. Responsabilitatea conținutului, interpretărilor și opiniilor exprimate revine exclusiv autorilor.

Mihai Viteazul un domnitor bine informat în legătură cu ceea ce se întâmpla în unele capitole europene.

Despre **Mihai Viteazul** se cunoaşte că şi-a creat un sistem de transmiterea a informaţiilor foarte bine pus la punct şi că acesta era folosit pentru asigurarea circulaţiei informaţiilor obţinute de la Poartă, cu privire la Sigismund Bathory, Ieremia Movilă, I. Zamoishi (şeful serviciilor secrete poloneze). Prin aceasta „*…domnitorul muntean reuşea să cunoască de aproape intenţiile tuturor adversarilor săi ….*” N. Stan „*Reflectări istorico-literare ale rezistenţei româneşti” Bucureşti,* Editura politică – 1979).

Se cunoaşte, de asemenea, că Mihai Viteazul obţinea informaţii din Polonia. Aşa, de pildă, în timp ce domnitorul se aflã în Ardeal a primit *„… veste sigură din Polonia că Zamoyski, Ieremia Movilă şi Sigismund Bathory, cu o puternică armată stau gata a intra în Transilvania.*”(Nicolae Bălcescu „Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul”. Bucureşti, Editura Curtea românească, 1937). Precizarea „*veste sigură din Polonia*” nu are alt echivalent decât informaţii sigure, verificate. Locul de unde sunt obţinute informaţiile este precizat clar; Polonia. Menţiunea: *„stau gata a intra în Transilvania”* poate însemna două lucruri: că trupele respective sunt masate în zona limitrofă, spre graniţă, deci Mihai are persoane ce culeg informaţii din Polonia, sau că aceste trupe se aflau deja în imediata vecinătate a graniţei, iar datele respective au fost obţinute prin observare.

Concluzia ce se impune este că acest serviciu, pe care domnitorul l-a avut, a fost perfecţionat ca urmare a unor cerinţe legate de colectarea ştirilor culese de filierele informative, în zonele respective.

Geniul militar şi acţiunile întreprinse de Mihai Viteazul şi prestigiul său în continuă creştere sporeşte simpatia vecinilor, atât în sudul Dunării, cât şi din Polonia şi din alte spaţii învecinate, faţă de el. este un detaliu ce reflectă creşterea cotei şi a credibilităţii domnitorului şi speranţele ce se leagă de el şi de politica sa autonomă. În aceste condiţii, posibilităţilor sale de informare în spaţiile respective sporesc vizibil.

Astfel, din diverse documente de epocă, reiese că Mihai Viteazul adesea că este bine informat în legătură cu ceea ce se întâmpla în unele capitole europene. Totodată, se cunoaşte că domnitorul român *„… întreţinerea de sud de Dunăre o întreagă reţea de spioni, care îi semnalau mişcările turceşti…”*(Istoria Românei, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei, 1962).

De asemenea, domnitorul primeşte, de pildă, numeroase ştiri din Polonia, inclusiv din partea unor nobili din această ţară. Între ei figurează, de exemplu, un nume Tarnovski ca şi

cneazul Vasile de Ostrog. Se poate aprecia că domnitorul dispunea de o variabilă reţea în ţara vecină. Menţinerea iezuitului Petre Sturza a fost: „*Mihai a prins prilejul cel mai potrivit: ştia tot ce se face şi se vorbeşte la noi; cunoştea ce sfârşit nenorocit avusese dieta…”(*Nicolae Iorga „Acte şi fragmente”, vol. I, Bucureşti, Imprimeria statului, 1986).

Nu există nici un motiv de îndoială sau temei din care să rezulte că respectiva constatare a semnatarului scrisorii nu ar avea suficientă fundamentare. Din contră, respectiva constatare se bazează, în mod cert, pe concluzii legate de mişcări şi acţiuni, pe fapte şi iniţiative, aparţinând domnitorului român. De subliniat faptul că a fi mai bine informat nu este numai un privilegiu. Nu este doar un câştig de natură să descurajeze adversarii, ca în cazul semnatarului scrisorii – ci este cel puţin o premisă – dacă nu o garanţie, de succes, pe direcţia în care s-a obţinut avantajul în plan informativ.

Domnitorul dispunea, de asemenea, de agenţi în rândul tătarilor. Prin ei amorsa unele neînţelegeri între căpeteniile lor. Totodată, domnitorul dezinforma şi alimenta disensiuni între ei şi moldoveni sau între tătari şi polonezi.

Despre faptul că Mihai Viteazul a dispus de agenţi secreţi la Poartă, există mărturii documentare - în iunie 1598, într-un raport expediat de ambasadorul Angliei Constantinopol se fac referiri la descoperirea *„unui spion”* al lui Mihai Viteazul în capitala Turciei. În acelaşi raport se preciza că agentul român ar fi avut misiunea de a descoperi planurile turcilor în legătură cu Ţara Românească. (E.D. Tappe „Documents Concerning Romanian”, History 1427-1601, London, s.n. 1964).

Constituie o realitate faptul că Ţările Române au dispus de agenţi capabili la Constantinopol. Faptele reţinute de istorie proiectează această imagine. Spre exemplu, despre paharnicul Caraiman, agent al Moldovei la Constantinopol, în perioada 1595-1611, se cunoaşte că a fost un negociator dibaci şi un „intrigant de forţă”. Mulţi diplomaţi străini aflaţi la poartă şi au declarat uimirea pentru capacitatea sa de a ţese intrigi. Astfel, într-un raport veneţian, datat 15 octombrie 1609, se menţiona faptul că Principele Transilvaniei ar fi scris noului vizir să-l înlocuiască pe Constantin Movilă cu un alt pretendent, iar pentru a reuşi îi recomanda „să câştige pe Caraiman Aga, agentul actualului domn moldovean care este acolo (la Constantinopol) rădăcina tuturor relelor…”.(I.D. Condurachi „Diplomaţi români în trecut – secolele XIV-XVII”, Braşov, Tipografia „Unirea”, 1937).

Fapt cu totul inedit, aceluiaşi agent (şi domnitorului său) turcii, în cursul anului 1599, i-au făcut cadouri pentru serviciile aduse Porţii în tratativele cu Ardealul.

Preocupările lui Şerban Cantacuzino, Constantin Cantemir şi Constantin Brâncoveanu pentru informaţii secrete

În plan intern, domnitorii Ţărilor Române întreprind măsuri organizatorice inspirate şi utile. De reţinut, în acest sens, preocupările constante ale lui Şerban Cantacuzino, Constantin Cantemir şi Constantin Brâncoveanu în privinţa îmbunătăţirii funcţionalităţii şi a modernizării serviciilor secrete.

Faptul că domnitorii respectivi pentru activităţile desfăşurate anterior vremii lor în domnie au avut tangenţe cu munca de informaţii, explică, în bună parte, atenţia pe care au acordat-o acestui domeniu. Măsurile respective au menirea să asigure domnitorilor o informare corespunzătoare, pe alocuri chiar de excepţie, în special în legătură cu anumite stări conflictuale existente între unele state europene şi cu privire la măsura în care deznodământul disputelor respective putea afecta Ţările Române.

Volumul şi consistenţa informaţiilor obţinute sunt notabile, element ce se resimte în supleţea şi orientarea politicii externe promovate de domnitori. Unii din ei rareori sunt surprinşi de evenimente. De notat, în acelaşi timp, că atât Şerban Cantacuzino, cât şi Constantin Brâncoveanu, în cea mai mare parte a domniei lor, sunt puternic influenţaţi de stolnicul Constantin Cantacuzino. Acesta, instruit şi format la Padova, a avut un contract nemijlocit cu şcoala veneţiană una dintre cele mai elevate în epocă. Un aspect important este acela că el şi-a exercitat atribuţiile specifice în timpul lui Constantin Brâncoveanu, el însuşi un om cu o viziune clară asupra rostului şi rolului informaţiilor, încă din timpul când a deţinut funcţiile de Mare Bare, Mare Agă sau de capuchehaie la Constantinopole.

Contextul favorabil în care Constantin Cantacuzino a reuşit să-şi desfăşoare activitatea, să modeleze structurile pe care le-a condus, să le nuanţeze obiectivele, să modernizeze unele compartimente sau să specializeze altele, se explică şi prin aceea că domnitorii pe care i-a slujit au fost rudele sale apropiate. Şerban Cantacuzino a fost fratele său, Constantin Brâncoveanu i-a fost nepot, iar Ştefan Cantacuzino (1714-1716) i-a fost fiu.

Explicaţia acestei relaţii este simplă: confirmaţia, inteligenţa şi greutatea specifică a marelui cărturar, fapt că el le este rusă apropiată, experienţa şi agilitatea sa, dar mai ales atuul informaţiilor. Acest aspect din urmă este evaluat, cu deosebită rigoare, de stolnic. Concluzia este

confirmată, între altele, şi prin aceea că şeful cancelariei domneşti, sesizând rostul deosebit al informaţiei, a acţionat în consecinţă. Dovezile sunt perceptorii. El îşi constituie propriile sale filiere informative, atât în interior, cât şi afară. Mai mult, în plan intern, în această corupţie, iniţial benefică, ulterior surdă, el încearcă să deţină, de fapt, nu numai monopolul filierelor informative, ci şi al curierilor, al tălmacilor, al oamenilor de cancelarie şi al cifratorilor. A nu se omite, în acest din urmă sens, un detaliu şi anume că el este acela care în 1693 îl găseşte şi-l aduce la Iaşi pe Nicolo de Porto, specialist în depecetluirea (desfacerea) peceţilor şi sigiliilor şi descifrarea epistolelor.

Tot Constantin Cantacuzino este acela care în 1697, împreună cu fratele său, Marele spătar Mihai Cantacuzino, alcătuieşte – nu în mod întâmplător, ci pentru că era depozitarul informaţiilor de care era nevoie – ***UN PLAN SECRET*** de luptă antiotomană a Rusiei şi popoarelor din sud-estul Europei. Acelaşi plan strategic este discutat, în septembrie 1700, într-o consfătuire secretă la Bucureşti cu domnitorul Constantin Brâncoveanu şi patriarhul Dosoftei, pentru a se propune ţarului reluarea luptei împotriva turcilor.

Este un element ce pune în evidenţă importanţa deosebită a informaţiilor, rolul lor esenţial în coagularea unor energii şi orientarea acestora. Se poate afirma că, în perioada analizată în Ţările Române, informaţiile ajunseseră la mare preţ.

Faptul că Ţara Românească avea o cotă deosebită în planul informaţiilor este confirmat de aprecierile Curţii de Viena, ale celei de la Moscova, dar şi din alte capitale europene. Mai mult chiar Turcia, din aceleaşi considerente, tolerează atitudinea duplicitară a Ţării Româneşti. Se poate aprecia că, într-un procent însemnat, informaţiile şi abila politică externă a Ţărilor Române determină credibilitatea şi respectul lor în exterior.

Acelaşi exerciţiu al informaţiilor, reprezentarea exactă a valorii, a rostului şi importanţei lor, înţelegerea unui lucru fundamental, acela de a identifica întotdeauna măsuri de natură să apropie realizarea obiectivelor propuse şi să nu le distanţeze prin crearea de reacţii inutile gratuite, l-au determinat, de pildă, pe Constantin Brâncoveanu să adopte, ca principiu de politică externă, diplomaţia tergiversării. Numai un om bine informat asupra evoluţiei unor probleme ce interesau şi care aveau semne că in viitor mai apropiat sau mai îndepărtat poate spori şansele spre o evoluţie dorită, convenabilă, care avea deplină încredere în serviciile sale secret şi ştia cât poate valora uneori o informaţie, putea acţiona ca atare.

Răspunsul, aproape invariabil, al domnitorului la probleme neclare, neconvenabile, riscante, incerte, era de regulă: „… cu vreme..” semnifica nu numai înţelepciune sau prudenţă, ei, mai ales, încredere într-o evoluţie aşteptată şi neîndoielnic – în acelaşi timp – investigată informativ şi analizată cu detaşare şi luciditate.

Mulţi analişti au apreciat „instinctul politic”al lui Constantin Brâncoveanu, frapantul său „simţ al realităţii” sau exactitatea calculelor şi prevederilor sale, toate aceste simţuri speciale permiţându-i să ia mereu decizia optimă şi să-şi menţină politica sa în echilibru.

Este îndoielnic însă că toate aceste calităţi au o explicaţie şi un suport comun, că ele constituie produsele unui alt plan, acela al informaţiilor.

Informaţiile consistente de care dispunea, limpezimea analizei ce impunea concluzii legate de apariţia şi evoluţia unor evenimente, punctele reale de sprijin pe care le avea în exterior, activitatea de influenţă şi câştigarea simpatiilor străine, toate deoparte constituie elemente ce explică calitatea şi acurateţea informării şi faptul că opţiunile domnitorului nu apăreau niciodată din senin, ci pe un teren investigat şi pregătit îndelung, cu minuţiozitate şi înţelepciune.

Principiul tergiversării nu ar fi folosit la nimic, dacă această aparenţă de superficialitate, de ineficienţă sau răbdare omenească nu ar fi fost dublată întotdeauna de o intensă activitate informativă şi de influenţare raţională şi lucidă a evoluţiei spre scopurile şi obiectivele urmărite.

Faptul, în aparenţă minuscul, dar în realitate fundamental, în Ţările Române au ştiut când şi cum să cultive relaţiile cu Rusia, putere europeană în ascensiune, că au cerut – uneori cu o uşoară insistenţă – ţarul să încheie pace cu Suedia, pune în evidenţă nu doar o simplă alternativă diplomatică, ci mai ales o anumită siguranţă a informării lor, substanţă şi valoarea informaţiilor.

Domnitorii români trimiteau adesea sume importante de bani agenţilor lor din străinătate şi mai ales celor de la Constantinopol pentru realizarea unor acţiuni de influenţă. Aparent acest gest poate apărea uneori discutabil, inutil, excesiv sau, pur şi simplu, un act de risipă.

De reţinut însă un element simplu, dar care pune în evidenţă un altul de ordin concepţional: Constantin Brâncoveanu, de pildă, ţine o evidenţă personală strictă a acestor cheltuite. Acest mecanism are o singură semnificaţie, şi anume că sumele respective trebuiau să folosească unui anumit scop, ele reprezentau i investiţie necesară şi erau destinate să slujească intereselor ţării, interese plasate deasupra domnitorilor. În acelaşi timp ţinerea evidenţei era necesară şi nu avea nimic dezonorat.

O altă observaţiei este aceea că forţa informaţiilor a conferit domnitorilor tonus, optimism, încredere că pot depăşi situaţii limită, complicate sau chiar periculoase. A se vedea, în acest sens, atitudinea lui Şerban Cantacuzino în războiul Vienei, a lui Constantin Brâncoveanu, în 1689, când generalul Heissler ocupase o parte din Ţara Românească sau în 1711, când marele spătar Toma Cantacuzino fuge de ruşi. Concepţional urmarea informaţiilor a fost aproape întotdeauna aceea că ele constituie o forţă, o putere în mâna celui care le deţine şi ştie să le exploateze, să le valorifice.

Această stare, puterea conferită de priorităţile sau exclusivitatea informaţiei, l-a determinat pe stolnicul Constantin Cantacuzino, şeful cancelariei domneşti şi al serviciilor sale, să se considere prima forţă în stat şi să acţioneze ca atare. Astfel, în unele împrejurări stolnicul acţionează pe cont propriu, în secret, pentru realizarea unor obiective personale, cum ar fi, de pildă, acela al înlăturării lui Constantin Brâncoveanu şi al aducerii în scaun a fiului său, Ştefan Cantacuzino. Desigur, resorturile acţiunilor sale pot fi multiple şi susceptibile de o abordare mai complexă, mai amplă. În mod cert însă acest sentiment al forţei a determinat o radicalizare a atitudinii sale faţă de domnitor şi i-a creat convingerea că poate acţiona ca atare.

Alteori, succesele repetate ori victoriile nesperate sau siguranţa excesivă pot conduce la comiterea unor erori grosolane, la atitudini paradoxale, de încălcare a unor principii elementare sau la acte de ignorare şi bagatelizare. A informaţiilor. În legătură cu încălcarea acestor principii stau mărturie dovezi din care rezultă că la Curtea lui Constantin Brâncoveanu: „…nu se ştie ce este secret de stat. Deabia descălecau curierii sosiţi din Constantinopol *şi se şi răspândeau prin dughenele oraşului noile ştiri venite de la Poartă, iar zvonurile se întindeau până peste hotare.”*

Spre sfârşitul domniei, acelaşi domnitor, ce datora mult serviciilor sale secrete, avea să ignore o informaţiei sosită din Constantinopol de la fostul său medic, Anton Carai. Din informaţie rezultă că împotriva domnitorului se pusese la cale un complot şi că Poarta ar fi decis surprinderea sa şi a familiei. În pofida acelui serios avertisment, din care rezulta experienţa unei conjuraţii sprijinite din afară, Constantin Brâncoveanu avea să-l consulte din nou pe vechiul său sfetnic, Constantin Cantacuzino, cel care acţiona împotriva sa încă din 1706.

Aparent, nimic anormal, dar acestuia, în 1707, *„îi luase puterea”*pentru uneltire; în noiembrie 1709 îi fixau domiciliul obligatoriu la Afumaţi, pentru că solicitase anterior ajutorul lui Francis Rohacsi II pentru înlăturarea sa. Aceluiaşi om, în 1712, îi fixau domiciliul obligatoriu la Filipeştii de Târg, pentru vina de a nu-l fi informat în legătură cu intenţia nepotului său, Toma Cantacuzino, a fi fugi la ruşi.

Gestul domnitorului, de uşurinţă sau gravă superficialitate, nu poate fi interpretat decât ca un act de supraevaluare a potenţelor serviciilor sale secrete şi a puterii aurului, un act bazat pe metode încercate anterior, de ieşire din situaţii dificile, critice.

De sesizat, de asemenea, că domnitorul este sabotat şi trădat de oamenii săi apropiaţi, de rudele sale, în care încă mai avea încredere din moment ce, spre exemplu, Constantin Cantacuzino este repus, de fiecare dată, în funcţie, considerându-se probabil *„lecţiile”* date au fost şi îndestulătoare.

Bibliografie:

1. I. D. Condurachi „Diplomaţi români în trecut – secolele XIV-XVII”, Braşov, Tipografia „Unirea”, 1937;
2. „Istoria României”, vol. II, Bucureşti, Editura Academiei, 1962;
3. Nicolae Bălcescu „Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul”, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1937;
4. E. D. Tappe „Documents Concerning Romanian History” (1427-1601), London, s.n.1964;
5. N. Stan „Reflectări istorico-literare ale rezistenţei româneşti”, Bucureşti, Editura Politică, 1979;
6. Marian Ureche „Servicii secrete”, Bucureşti, Editura Fundaţiei România de Mâine, 1995.